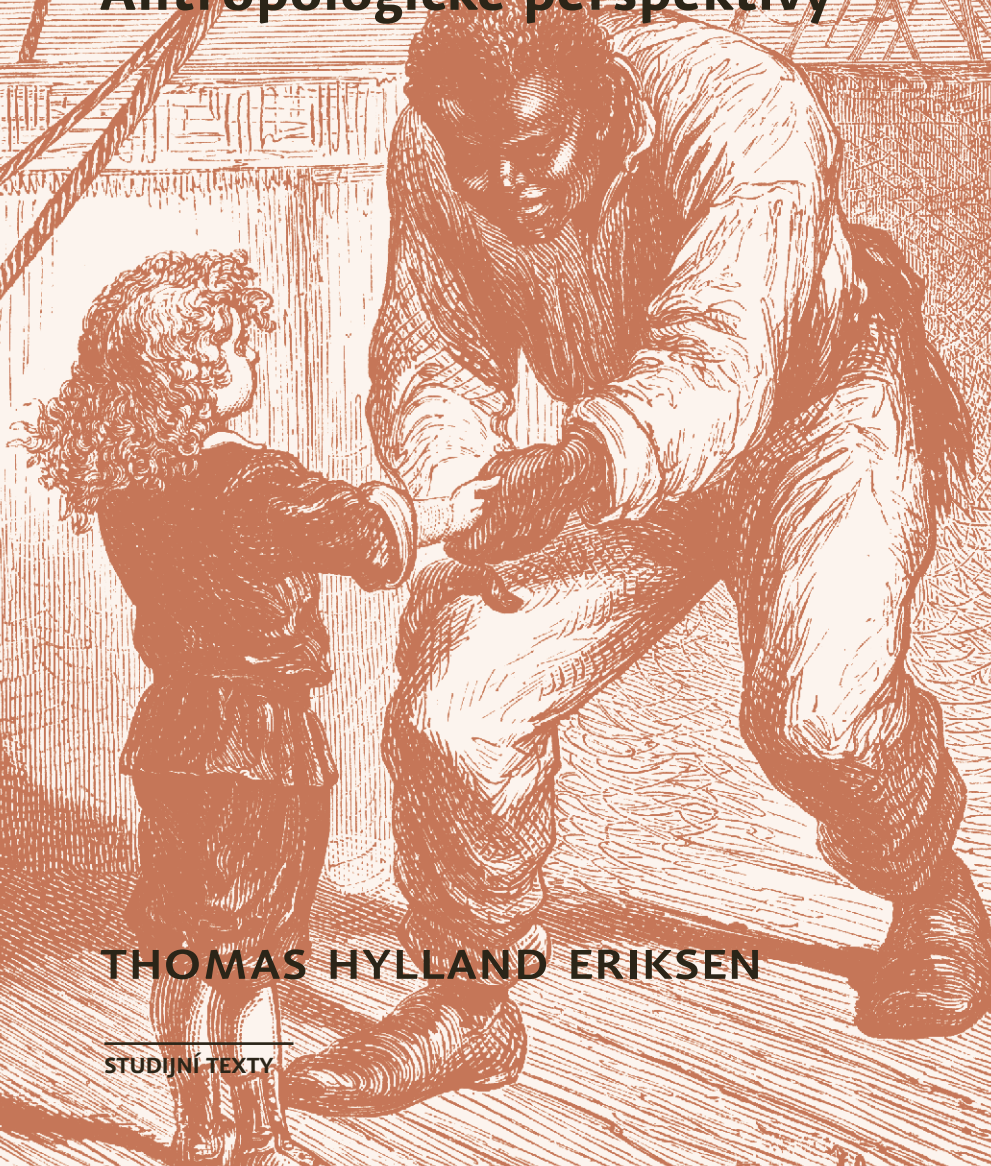

ETNICITA A NACIONALISMUS

Antropologické perspektivy

THOMAS HYLLAND ERIKSEN

STUDIJNÍ TEXTY

Etnicita a nacionalismus

Antropologické perspektivy

Thomas Hylland Eriksen

Z anglického originálu *Ethnicity and Nationalism. Anthropological Perspectives* (třetí vydání), vydaného v nakladatelství Pluto Press (London a New York) v roce 2010, přeložili Marek Jakoubek, Lenka Budilová, Petra Burzová, Ondřej Hejnal, Lubomír Lupták a Lubomír Valenta

**Financováno
Evropskou unií**
NextGenerationEU

**Národní
plán
obnovy**

MSMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Publikace byla vydána za podpory Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Národního plánu obnovy v rámci projektu Transformace pro VŠ na UK (reg. č. NPO_UK_MSMT-16602/2022).

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Praha 2023

Edice SLON – Studijní texty, 51. svazek /

řídí Helena Kubátová, Alena Miltová a Jiří Ryba

Redakce Alena Miltová

Grafická úprava a obálka studio Designiq

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první elektronické, odpovídá druhému tištěnému vydání, revidovanému (v Karolinu prvnímu)

© Univerzita Karlova, 2023

Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives – Third Edition.

Copyright © Thomas Hylland Eriksen 1994, 2002, 2010

First published by Pluto Press, London, www.plutobooks.com.

Translation © Marek Jakoubek, Lenka Budilová, Petra Burzová,

Ondřej Hejnal, Lubomír Lupták a Lubomír Valenta, 2023

Foreword © Thomas Hylland Eriksen, 2011, 2023

Afterword © Marek Jakoubek, 2023

ISBN 978-80-246-4079-2

ISBN 978-80-246-5544-4 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

od roku 2021 součást Nakladatelství Karolinum

Předmluva k druhému českému vydání (2023) | I

Předmluva k českému vydání | 9

Předmluva ke třetímu vydání | 12

Předmluva ke druhému vydání | 13

Předmluva k prvnímu vydání | 15

| 5

KAPITOLA PRVNÍ **Co je to etnicita?** | 17

Termín jako takový **21** – Etnicita a rasa **22** – Etnicita, národ a třída **28** – Současný zájem o etnicitu **30** – Od kmenů k etnickým skupinám **33** – Co je tedy etnicita? **34** – Druhy etnických vztahů **37** – Analytické a „nativní“ koncepty **41**

KAPITOLA DRUHÁ **Etnická klasifikace: my a oni** | 45

Ekologie města **46** – Metafora tavicího tyglíku **47** – Komunikace kulturních odlišností **49** – Vytváření stereotypů **51** – Lidové taxonomie a sociální distance **55** – Komplementarizace a dichotomizace **58** – Etnické stigma **60** – Vyjednávání identity **63** – Etnicita z perspektivy jednotlivce **65** – Kritéria etnicity **68**

KAPITOLA TŘETÍ **Sociální organizace kulturní odlišnosti** | 71

Askripce jako klíčový faktor etnicity **71** – Udržování hranic **74** – Překračování hranic a propustnost **75** – Stupně etnické konsolidace **78** – Etnicita jako soutěž o zdroje **83** – Úrovně etnicity **85** – Teorie plurálních společností **87** – Etnicita a hierarchie **89** – Vzájemný vztah mezi kritérii **93** – Instrumentalismus a jeho kritikové **95** – Problém kultury **99**

KAPITOLA ČTVRTÁ **Etnická identifikace a ideologie** | 104
Řád v sociálním univerzu **106** – Anomálie **109** –
Podnikavci **113** – Analogové a digitální; My jako subjekt
a My jako předmět **115** – Vznik etnických identit **118** –
Vytváření identity společného původu **121** – Historie
a ideologie **123** – Genetika, příbuzenství a etnicita **126** –
Sociální faktory v procesech tvorby identity **128** – Je
představitelná evropská identita? **129** – K čemu slouží
identity? **133**

6 |

KAPITOLA PÁTÁ **Etnicita v dějinách** | 135
Historický vývoj etnických vztahů **136** – Expanze hranic
systému **137** – Kapitalismus a individualizace **138** – Etiketa
„černé identity“ **140** – Indové v nových světech **142** –
Etnická revitalizace: jak se lidé mění v lid **144** –
Kolonialismus a migrace **146** – Moc označování **149** –
Moderní vzdělávání a etnická identita **152** – Etnicita,
historie a kultura **154** – Historie a mýtus **156**

KAPITOLA ŠESTÁ **Nacionalismus** | 162
Etnická (t)rasa k národu **162** – Co je nacionalismus? **164** –
Národ jako kulturní komunita **168** – Politické
užití kulturních symbolů **170** – Nacionalismus
a průmyslová společnost **172** – Komunikační technologie
a národnost **174** – Nacionalismus jako metaforické
příbuzenství **177** – Národní stát **179** – Nacionalismus
proti státu **180** – Nacionalismus a ti Druzí **182** – Problém
hranic identity **185** – Nacionalismus bez etnicity? **189** –
Nacionalismus a etnicita: přehodnocení **194**

KAPITOLA SEDMÁ **Menšiny a stát** | 198
Menšiny a většiny **199** – Menšiny a stát **200** – Utváření
menšin v moderním světě **203** – Domorodé populace **204** –
Teritoriální konflikt **206** – Stadia etnogeneze **208** – Faktory
vstupující do domorodé etnogeneze **210** – Přistěhovalecké
skupiny **213** – Hranice a hybridita **215** – Kultura

a ekonomika mezi migranty 217 – Identity a kultura 222 –
Etnicita v USA: rasa, třída a jazyk 224 – Menšiny
a modernita 227

KAPITOLA OSMÁ **Politika identit, kultura a práva** | 231
Dilemata etnické diverzity 232 – Multikulturalismus a jeho
kritici 234 – Za standardním paradigmatem budování
národa 236 – Zavedené diskurzy kultury a pluralismu 241 –
Boje o kulturní identitu a sociální integraci 244 – Diaspora
a hybridita 246 – Transnacionalismus a nacionalismus
na dálku 248 – Modernita hnutí *hindutva* 254 – Některé
obecné rysy politiky identit 257

KAPITOLA DEVÁTÁ **O tom, co není etnické** | 263
Globalizace 264 – Sociální teorie a postmoderní svět 267 –
Změny ve světě meziskupinových vztahů 270 – Globalizace
a lokalizace 273 – Identity a loajality 277 – Gender, etnicita
a národní příslušnost 280 – Budoucnost etnicity? 282 –
Konec etnicity? 285 – Otázka vkusu 288

Literatura | 291

**T. H. Eriksen, antropologie a studium etnicity
a nacionalismu v České republice (Marek Jakoubek)** | 324
Rejstřík | 350

PŘEDMLUVA K DRUHÉMU ČESKÉMU VYDÁNÍ (2023)

Snad proto, že se jedná o vnitrozemský stát, na mapě Evropy se Česká republika nemůže nenacházet v samotném centru hurikánu. Rozkládá se přímo ve středu, což s sebou nese, že je to země vystavená sporům vyplývajícím z její polohy na průsečíku některých zlomových linií, v jejichž důsledku je Evropa rozervanější, než by mohla být. | 1

Identity coby předmět sporů a nejednoznačnost identifikace představují v dnešní době standardní způsoby, jakými se tyto zlomové linie manifestují. V tomto ohledu není český případ nijak výjimečný. Na evropském kontinentu i jinde je na vzestupu nejen nacionalismus, ale také jeho kosmopolitní, náboženské nebo substáttní alternativy. Podobně by bylo možno argumentovat také o genderu – feminismu se podařilo nejen destabilizovat nebo alespoň zpochybnit tradiční genderové vztahy, ale v současnosti je zpochybňována i samotná hranice mezi muži a ženami.

Tyto otázky jsou silně zpolitizované a v mnoha zemích, od USA po Rusko, od Jižní Afriky po Maďarsko, vyvolávají vášnivé spory. I když tato kniha nepokrývá celé široké spektrum problematiky identity, ukazuje, proč a za jakých okolností je pro lidi kolektivní identifikace důležitá, proč je důležité někam patřit a také – zvláště v poslední kapitole – proč může být stejně tak důležité někam nepatřit.

Od prvního vydání této knihy v 90. letech 20. století se mapa identit po celém světě stala složitější a určité formy změn se zrychlily. Urbanizace a migrace nadále proměňují tvář mnoha měst celého světa a přinášejí nové výzvy jak pro

státy, tak pro občany. Formule, podle které níž „národ = stát = lid = jazyk“, základní pro klasický nacionalismus, se v současné době ukazuje jako nedostatečná, a jsou tak zapotřebí nové modely sociální integrace a identifikace.

|| Tato kniha na řadě příkladů ukazuje, že etnické vztahy – ať se vyznačují vzájemnou spoluprací, konkurencí či konfliktem – jsou moderní fenomény, přestože jejich zastánci tvrdí, že jsou prastaré. První roky nového tisíciletí nicméně naznačily, že v některých důležitých souvislostech se do popředí zájmu dostávají i neetnické formy politiky identity. Pozoruhodný je například stále významnější vzestup zpolitizovaného náboženství. Abych uvedl příklad – ve vydání této knihy z roku 1993 nebyl hinduistický nacionalismus téměř zmiňován; ve vydání z roku 2002 byl zpracován již o něco obšírněji a ve třetím vydání je politika náboženské identity srovnávána s etnickými a nacionalistickými hnutími zcela systematicky. Stejně jako jazyková identita může být náboženství alternativou, doplňkem nebo konkurencí etnických a národních identit. Jedna z důležitých výzkumných výzev nyní spočívá v utřídění rozdílů a podobností mezi náboženskými a etnickými/národními identitami coby prostředky osobní identity i politických projektů.

Dalším fenoménem je narůstající význam nacionalismu na dálku, tedy forem politiky, kterou prosazují a podporují lidé žijící v zahraničí – muslimové ve Francii, hinduisté a sikhové ve Spojeném království, Židé a Irové v Severní Americe, kteří participují na politických projektech zemí, s nimiž se identifikují, aniž v nich žijí. Tento vývoj nám připomíná, že ačkoli nacionalismus nemusí historicky ustupovat, mění svůj charakter s tím, jak se svět stává stále více transnacionálním a digitálně integrovaným.

Doufám, že tato kniha nebude čtena jen jako úvod do problematiky etnicity a nacionalismu, jakým jistě je, ale že čtenáře zaujmou i její obecnější a – troufám si říci – nadčasové poznatky. Kolektivní identity sdílejí mnoho charakteristik, ať již jsou založeny na náboženství, předpokládaném

sdíleném původu, představě společenství národa, genderu, lokality nebo něčem úplně jiném.

Při této příležitosti bych na závěr rád upřímně poděkoval svému příteli a spolupracovníkovi Markovi Jakoubkovi za podporu mé práce. Možná je nás příliš málo (pouze dva) na to, abychom vytvořili pomyslné společenství, jádro určitého společenství však tvoříme a jsem za to vděčný.

Thomas Hylland Eriksen

Oslo, březen 2023 | III

Jsem velmi potěšen, že mám tu možnost uvést české vydání *Etnicity a nacionalismu*. Využiji této příležitosti ke krátkému zamyšlení nad proměnami a kontinuitou současného světa. Nakonec, jednou ze stěžejních otázek, kterou si odborníci zabývající se etnicitou kladou, je přeci to, zda je etnicita především moderním fenoménem, nebo je-li tomu spíše tak, že etnické skupiny a etnické odlišnosti je možné najít v každém historickém období a v každém kulturním prostředí. Na tuto otázku, která patří mezi témata, kterými se v knize zabývám, neexistuje jednoduchá odpověď – kategorické rozlišování mezi vlastní skupinou a cizinci je zjevně univerzální, zatímco ve způsobu, jakým ustavují své identity moderní etnické skupiny, je cosi osobitého. Jestliže však chce antropologie mít vliv na svět, ve kterém žijeme, musí držet krok se současným vývojem.

Do sedmdesátých let 20. století se o etnické konflikty většina sociálních vědců nezajímala. Studia konfliktů se zaměřovala na různé aspekty studené války, sociologie se zabývala třídou a modernitou a antropologové se nadále věnovali zejména tradičním společnostem. Etnicita a nacionalismus se však brzy dostaly do středu zájmu jak antropologie, tak i širší veřejné sféry. Důvodem bylo to, že konflikty soustředěné kolem etnicity a nacionalismu – od problematiky menšin a hnutí za práva domorodých populací přes občanské války až po mocenské soupeření jednotlivých skupin v polyetnických státech – se zkrátka na řadě míst světa dostaly do popředí a nebylo možné je ignorovat.

Od devadesátých let 20. století některé typy změn nabírají na rychlosti. Příkladem těchto zrychlujících se změn mohou být dějiny České republiky v posledních desetiletích. Konec studené války vytvořil v Československu situaci, kdy se nacionalismus, který byl po celá desetiletí politicky potlačován, stal významnou silou. Krátce nato se Češi a Slováci mírumilovně rozdělili do dvou samostatných národních států. Zároveň s tím se dostala do popředí problematika menšin, zahrnující Romy, Maďary a další, a brzy poté se Češi i Slováci stali členy Evropské unie. Jinými slovy, identitární mapa obou zemí se v průběhu posledních méně než dvaceti let radikálně proměnila.

Jak tato kniha ukazuje, etnické vztahy, ať již mírumilovné či konfliktní, jsou nedílnou součástí modernity. V prvních letech nového tisíciletí se však ukázalo, že v některých důležitých souvislostech nabývají na významu také neetnické formy politiky identit. Zejména zpolitizované náboženství získává stále větší vliv. Ve vydání této knihy z roku 1993 je hindský nacionalismus sotva zmíněn, ve vydání z roku 2002 už je mu věnována značná pozornost a ve třetím vydání je náboženská politika identit regulérně srovnávána s etnickým a nacionalistickým hnutím. Náboženství může být alternativou, doplňkem či konkurentem etnické a národní identity. Jedním z významných úkolů, který před námi dnes stojí, spočívá v utřídění podobností a rozdílů mezi náboženskou a etnickou/národní identitou coby základů jak osobní identity, tak politických projektů.

Další oblastí, která doznala změny, je trvale rostoucí význam nacionalismu na dálku, tedy těch podob politiky, které jsou uskutečňovány a podporovány lidmi žijícími v zahraničí – Tamily v západní Evropě, hinduisty a sikhy, Židy a Iry v Severní Americe –, kteří se účastní politických projektů zemí, s nimiž se identifikují, aniž by v nich sami žili. To nám připomíná, že ačkoli nacionalismus možná historicky není na ústupu, mění svou podobu s tím, jak se svět stává stále více transnacionálním.

Tyto stručné příklady naznačují, že někdy se identita dominantní skupiny mění (v tomto případě z etnické na náboženskou identifikaci), nicméně jindy zase identita zůstává neměnná, přestože se mění podmínky její realizace. Jinými slovy, potřeba výzkumu dynamiky skupinových identit bude existovat vždy.

Thomas Hylland Eriksen
Oslo, 2011

PŘEDMLUVA KE TŘETÍMU VYDÁNÍ

12 | Bylo by asi přehnané tvrdit, že celý náš způsob myšlení o etnicitě a nacionalismu se od roku 2002, kdy bylo dokončeno druhé vydání této knihy, úplně změnil, nelze však popřít, že badatelská agenda se od té doby, v reakci na měnící se historické okolnosti, poněkud posunula a pozměnila: objevila se nová témata a některá z těch starých byla přeformulována, v některých případech k lepšímu. Novými tématy v tomto vydání, kterými jsem se v předchozích dvou vydáních této knihy zabýval pouze zběžně nebo vůbec, jsou například práva na kulturní vlastnictví, role genetiky v obecném porozumění identifikaci, komercializace identity a význam internetu. Dále jsou v tomto vydání více rozvedeny diskuse kolem globalizace, hybridizace a potřeby komplexnějšího pojetí politiky identit, stejně jako části pojednávající o relativní míře skupinové soudržnosti, roli kultury v etnické identifikaci, konceptu rasy a migraci. Kromě těchto výraznějších změn jsem celý text aktualizoval a tam, kde to bylo nezbytné, udělal drobné opravy.

Tak jako vždy bych rád vyjádřil vděk svým studentům, kolegům a překladatelům do jiných jazyků než je angličtina za jejich podporu, ale také za to, že poukázali na některé nesrovnalosti, sporné body, mezery a neúplnou argumentaci. Udělal jsem vše pro to, abych se vypořádal se všemi relevantními námitkami.

Oslo, listopad 2009

Rukopis prvního vydání této knihy byl dokončen v létě roku 1992, tedy před deseti lety: během srbsko-chorvatské války, rok a půl po skončení války v Perském zálivu, uprostřed transformace Evropského společenství v Evropskou unii, na počátku událostí kolem S. Rushdieho a krátce po změně režimu ve východní Evropě. Zdá se to velice dávno. Svět akademie a politiky identit zažívá v době těchto zrychlujících se změn překotné proměny, a tak toto přepracování přichází se značným zpožděním. Ačkoli z kvantitativního hlediska dosáhlo studium etnicity v antropologii svého vrcholu podle všeho někdy v osmdesátých letech 20. století, reflexivní identita, sociální změna, politika identit, sociální komplexita a dynamika skupin – tedy to, co bylo prvotním impulsem k napsání *Etnicity a nacionalismu* – stále zůstává v centru zájmu této disciplíny. Ačkoli se objevují nové výzkumné směry zaměřující se na transnacionalismus, hybriditu a globalizaci (v devadesátých letech bylo tohle slovo všude!), (vše)obecnější otázky stále zůstávají relevantní.

Toto vydání bylo výrazným způsobem přepracováno a aktualizováno. Zahrnul jsem do něj nové výzkumné a teoretické směry a často jsem cítil potřebu (někdy na základě kritických komentářů svých kolegů) vyjasnit či přeformulovat nejasné nebo zavádějící formulace; v jednom či dvou případech jsem si také dovolil změnit názor. Kromě toho jsem přidal novou kapitolu o multikulturalismu, kultuře a právech, což v řadě zemí v současnosti představuje významné výzkumné téma, stejně jako předmět veřejné diskuse.

Rád bych využil této příležitosti a poděkoval nakladatelství Pluto Press za jejich dlouhodobou podporu mé práce a svým postgraduálním studentům za to, že mi přinášejí tolik fascinujícího etnografického materiálu.

Oslo, únor 2002

Tuto knihu jsem napsal na základě návrhu Richarda Wilsona a nakladatelství Pluto Press. Když jsem tento návrh dostal, nevěřil jsem, že budu mít na tento úkol dost času. Když jsem však záhy toto téma promýšlel, uvědomil jsem si, že tuto publikaci napsat musím. Tohoto rozhodnutí nelituji: s radostí jsem se pustil do knihy na téma, které mne nesmírně baví. | 15

Studium etnicity a nacionalismu se nachází ve středobodu velké části současného empirického výzkumu v antropologii, přičemž přispělo mnoha důležitými teoretickými a metodologickými podněty a modely pro pochopení současného světa. Etnické vztahy lze najít prakticky v každé společnosti na světě a tyto vztahy, navzdory všeobecnému přesvědčení, mohou být vyvážené a mírumilovné, zrovna tak jak násilné a vrtkavé. Sociální antropologie má v tomto ohledu mezi společenskými vědami výjimečné postavení: pro studium etnicity disponuje celou řadou výzkumných metod a zároveň přináší teoretické koncepty a modely pro porozumění, vysvětlení a srovnání různých etnických fenoménů.

Procesu psaní této knihy se účastnilo – ať již vědomě či nevědomě – několik lidí. Richard Wilson a Leif John Fosse kriticky pročetli celý rukopis a jejich komentáře mnohé osvětlily a byly velice užitečné. Několik mých kolegů a studentů se vyjádřilo k myšlenkám a konceptům, zejména co se týče vztahu mezi etnicitou, genderem a třídou. Můj dík a uznání patří mým ně-

kdejšími učitelům na *Department and Museum of Anthropology*¹ na Univerzitě v Oslu – Eduardu Archettimu, Haraldu Eidheimovi a Axelu Sommerfeltovi – za to, že mne naučili, mimo jiné, že etnicita není sebevysvětlující. A konečně musím vyjádřit poděkování lidem, kteří vynalezli textové editory umožňující autorům plnou kontrolu nad jejich prací až do její publikace.

Oslo, červen 1993

1 Na sklonku osmdesátých let minulého století byla v rámci nového řízení organizací veřejné správy (*New Public Management*) a souvisejících úspor ve veřejných výdajích katedra antropologie sloučena s etnografickým muzeem. Očekávaná synergie se ale nedostavila, takže zhruba po jedné dekádě bylo toto vynucené sloučení rozpuštěno. Katedra antropologie je od té doby opět samostatným pracovištěm v rámci univerzity v Oslu a muzeum se stalo součástí Muzea kulturní historie (*Museum of Cultural History*). (pozn. překl.)

KAPITOLA PRVNÍ CO JE TO ETNICITA?

Ke stvoření odlišnosti je třeba dvou (a více) předmětů... Každý z nich ponechán sám o sobě je pro mysl a vnímání non-entitou, ne-jsoucnem. Neliší se od bytí, neliší se od nebytí. Nepoznatelné, Ding an sich, tlesknutí jedné ruky. | 17

Gregory Bateson (1979: 78)

Slova jako „etnické skupiny“, „etnicita“ a „etnický konflikt“ se stala víceméně běžnou součástí jazyka, stále znovu se objevují v tisku, v televizních zprávách, v politickém diskurzu i každodenní komunikaci. Totéž lze říci o „národu“ a „nacionalismu“. Je však třeba přiznat, že naše představy o významu těchto termínů bývají spíše nejasné a vágní.

Paralelně se dané téma vyvíjí na půdě společenských věd. Především v politologii, historii, kulturních studiích, sociologii a sociální antropologii se v posledních několika desetiletích o problematiku etnicity a nacionalismu projevil nebývalý nárůst odborného zájmu. Tento nárůst má pravděpodobně svůj protějšek v prudkém vzestupu počtu studií operujících s termíny „globalizace“, „identita“ a „modernita“, které se ostatně dotýkají fenoménů, jež s etnicitou a nacionalismem úzce souvisí. Vztah etnicity k dalším kolektivním identifikacím včetně genderové, lokální a náboženské identity pojednáme v závěrečných kapitolách této knihy.

V oblasti sociální antropologie je etnicita hlavním tématem už od konce šedesátých let a rovněž dnes zůstává centrálním předmětem výzkumů. Přestože tato kniha vychází zejména z příspěvků antropologie ke studiu etnicity a spří-

zněných fenoménů, doufám, že její záběr přesahuje hranice akademické antropologie. Díky dlouhodobému terénnímu výzkumu a perspektivě zdola získává antropologie možnost generovat bezprostřední poznatky o sociálním životě přímo z oblasti každodenních interakcí, která je do značné míry sférou, kde se fenomén etnicity rodí. Etnické vztahy vznikají a nabývají na významu v sociálních situacích a kontaktech coby produkt lidské snahy odpovědět na životní nároky a výzvy. Sociální antropologie nabízí jedinečnou možnost zkoumat tyto procesy v samém středu lokálního dění, přestože k tomu, abychom o etnicitě a nacionalismu získali úplnou představu, je třeba ji doplnit historickými a makrosociologickými přístupy.

Antropologické přístupy nadto umožňují zjišťovat, jakými způsoby lidé definují a vnímají etnické vztahy; jak hovoří a uvažují o své vlastní skupině, o skupinách ostatních, o jejich hlavních charakteristikách, a také to, jak jsou udržovány, vyjednávány a proměňovány odpovídající světonázory. Význam, jaký lidé přikládají svému členství v etnické skupině, je vědeckému zkoumání nejdostupnější prostřednictvím detailního, na osobní participaci založeného výzkumu, který je doménou antropologie. A nakonec, sociální antropologie jako komparativní disciplína věnuje pozornost jak podobnostem, tak rozdílům mezi jednotlivými mezietskými situacemi a jejich kontexty, je tedy schopna nabídnout mnohovrstevnou a komplexní vizi etnicity v současném světě.

Důležitým počátečním impulsem soudobého akademického zájmu o etnicitu a nacionalismus byla stále zřejmější přítomnost těchto fenoménů v mnoha společenstvích, kterou nebylo možno pomíjet. Na počátku 20. století odmítl vůdčí sociální teoretik Max Weber považovat „jednání etnické komunity“ (*Gemeinschaftshandeln*) za analytický koncept, neboť odkazoval k mnoha různým a velmi odlišným druhům fenoménů (Weber 1980 [1921]). Weber měl též za to, že „primordiální fenomény“ jako etnicita a nacionalismus postupně ztratí na významu nebo dokonce vymizí v důsledku procesů modernizace, industrializace a individualizace. Tento názor sdílelo od po-

čátku 20. století do padesátých let mnoho sociálních vědců. Nakonec se však ukázalo, že se mýlili. Ve skutečnosti politický význam etnicity, nacionalismu a jiných forem politiky identit ve světě od druhé světové války až po současnost neustále narůstá.

V devadesátých letech a prvním desetiletí 21. století měly války a další ozbrojené střety povahu vnitřních konfliktů a mnohé z nich – od Srí Lanky a Fidži po Rwandu a Bosnu – lze odůvodněně popsat jako konflikty etnické. Teorie geopolitického konfliktu, jež získala vliv po skončení studené války, dokonce tvrdí, že budoucí konflikty by se měly odehrávat na „zlomových liniích“² mezi „civilizacemi“ (Huntington, 2001 [1996]). Proti tomuto specifickému pohledu však byly na základě empirického materiálu vznášeny námitky (Fox, 1999). Etnické a národnostní spory o uznání, moc a autonomii ovšem často nabývají nenásilných forem (např. québecké snahy o nezávislost na Kanadě). V mnoha částech světa je mimoto proces budování národa – vytváření politické soudržnosti a národní identity v bývalých koloniích – na špici politické agendy.

Otázky etnických a národních identit se stávají vysoce relevantní rovněž v kontextu pokračujícího přílivu pracovních migrantů a uprchlíků do Evropy a Severní Ameriky, který vede k ustavování nových permanentních etnických menšin. Po druhé světové válce, zejména však od sedmdesátých let, se některé původní populace – jako Inuité a Sámové – začínají politicky organizovat a žádají uznání svých etnických identit a teritoriálních nároků příslušnými státy. V neposlední řadě pak od devadesátých let posunuly evropské politické turbulence témata etnických a národních identit do popředí politického života. Na výspě tohoto kontinentu se bývalý Sovětský svaz rozpadá na více než tucet států, které jsou povětšinou založeny na etnických a lingvistických identitách. V zemích střední a východní Evropy se po zhroucení vlády pevné ruky státního socialismu vynořují národnostní a menšinová témata s nečekanou intenzitou. Na protilehlé straně kontinentu se

2 Příklad „the faultlines“ převzat z Huntington 2001. (pozn. překl.)

naopak od začátku 21. století ukazuje, že západoevropské země míří opačným směrem – k těsnější ekonomické, politické a patrně i kulturní integraci. Avšak také zde získávají otázky národnostních a etnických vztahů v posledních letech na důležitosti, což dokumentuje například nárůst preferencí pravicově nacionalistických stran při volbách do Evropského parlamentu v roce 2009. Mnozí Evropané se obávají ztráty národní či etnické identity v důsledku kulturní standardizace, která provází těsnou evropskou integraci. Ti, kdo se k integračnímu procesu stavějí optimističtěji, naopak vítají možnost vzniku jakési panevropské identity, která by v celé řadě rozličných kontextů identitu etnickou a národnostní nahradila. Ovšem hlavní antievropský slogan v kampani, která předcházela dánskému referendu o Maastrichtské smlouvě (a tedy vstupu do EU) v červnu 1992, zněl: „Chci žít v zemi, kde mohu být Evropanem!“ [„I want a country to be European in!“]. Toto heslo jednak naznačuje, že osobní identity jsou úzce napojeny na politické procesy, a jednak, že sociální identity (např. Dánů či Evropanů) nejsou dané jednou provždy, nýbrž vyplývají z vyjednávání. Obě tato zjištění hrají ve studiu etnicity klíčovou roli. Na důležité otázky související s národní identitou zároveň také, z odlišné perspektivy, upozornily debaty o multikulturalismu a integraci imigrantů.

Tato kniha ukáže, jak může sociální antropologie pomoci osvětlit konkrétní otázky týkající se etnicity; jaké otázky si sociální antropologové ve vztahu k etnicitě kladou a jak postupují při jejich zodpovídání. Takto nabídne soubor konceptuálních nástrojů, jejichž aplikovatelnost dalece přesahuje bezprostřední interpretace každodenní politiky. Některé z otázek, jimiž se budeme zabývat, jsou:

- Jakým způsobem uchovávají etnické skupiny v proměnlivých sociálních podmínkách svou odlišnost?
- V jakých podmínkách nabývá etnicita na důležitosti?
- Jaký je vztah mezi etnickou identifikací a etnickou politickou organizací?
- Vychází nacionalismus vždy z etnicity?